

LA SOCIETAT
D'AIGÜES
POTABLES
D'AGRAMUNT
(1910-1936)

Per Lluís Pons i Serra

12

INTRODUCCIÓ

A la vila d'Agramunt el proveïment d'aigua potable s'inaugurà el mes de setembre de 1902¹. Feia exactament quaranta anys que, gràcies al canal d'Urgell, el líquid element discorria amb abundància pel peu de la vila, però s'hagué d'esperar que l'arribada del fluid elèctric possibilités la seva elevació fins als dipòsits distribuïdors.

Els primers anys l'administració del servei anava directament a càrrec de l'Ajuntament, però sorgiren algunes dificultats i l'any 1910 es constituí una anomenada «Sociedad de Aguas Potables de Agramunt», la qual, d'una manera autònoma, tingué cura en endavant de tot el relacionat amb aquest servei públic.

En el present treball donarem algunes notícies sobre la vida de l'esmentada societat, la qual cosa ens permetrà saber quins eren els homes que la dirigien, els sistemes de distribució de l'aigua, el cànon o quotes establertes, les millores realitzades a la xarxa, etc., etc.

Les fonts d'informació són escasses i la més completa és un llibre d'actes, conservat a l'arxiu municipal, que comença el 1918. També ens podem valdre de les notes soltes que es troben en les actes municipals d'aquells anys i dels rebuts i títols de propietat que guarden persones particulars. Ben mirat, no gran cosa, però el suficient perquè puguem formar-nos una idea de com funcionaven les coses a la vila en aquest aspecte.

INICI I DURADA DE LA SOCIETAT

Hem dit abans que la Societat d'Aigües Potables d'Agramunt es va constituir l'any 1910, però hem arribat a aquesta conclusió en base a referències indirectes que esmentarem seguidament, perquè no tenim notícia de cap document que, d'una manera ben explícita, indiqui en quina data concreta va començar a funcionar.

El dia 15 d'agost de 1909, Ajuntament i «plomistes»² conjuntament acordaren nomenar una comissió mixta per posar remei a les deficiències que s'observaven en la distribució de l'aigua. A la vegada, aquesta comissió havia de proposar la constitució d'una junta autònoma que en endavant tingués cura de l'administració del servei³.

L'esmentada comissió de 1909 no resol res i el dia 26 de juny de 1910 es torna a plantejar el cas en una sessió de l'Ajuntament. L'alcalde d'ara, en Josep Brufau i Mullerat, s'ho pren més seriosament. Manifesta als regidors les gestions que ha realitzat sobre aquest assumpte i dóna la impressió que, d'aquella feta, es va crear la Societat⁴. Tal vegada es va constituir el mateix dia, un cop obtingut el vist i plau del Consistori, perquè els títols de propietat de les participacions d'aigua s'expedien amb subjecció al reglament aprovat el dia 26 de juny de 1910.

Trobem també que en la renovació de Junta efectuada el 31 de gener de 1933 s'enumeren els efectes que lliura la Junta que cessa i, entre altres papers, hi ha el llibre vell de comptes, que va del gener de 1910 fins al 20 de juny de 1924. Segurament es tractava del llibre de comptabilitat que feia servir l'Ajuntament i que després va traspasar a la Societat, una vegada constituïda aquesta. Entre aquests efectes hi havia un llibre registre de partícips que començava a l'octubre de 1910.

Curiosament, en aquell traspàs de poders efectuat l'any 1933 no hi ha constància de cap llibre d'actes del primer període d'existència de la Societat, o sigui, del 1910 al 1918.

La Societat d'Aigües Potables d'Agramunt -des del 1932 progressivament catalanitzada en el nom i en la documentació- va seguir una vida normal fins l'any 1936. Al 23 d'agost d'aquell any, en ple període revolucionari, l'Ajuntament va decidir municipalitzar el servei d'aigües potables «... d'acord amb els moments revolucionaris que exigeix la municipalització de tots els serveis públics». Però es determinà que, per ésser-ne mereixedora, continués la mateixa Junta fins a nova ordre⁵.

A la Junta de la Societat aquest acord municipal no li va fer gens de gràcia i en la reunió celebrada el dia 14 de setembre, a proposta del President, en Benet Jou, decidiren presentar la dimissió d'una manera irrevocable, sense esperar la nova ordre.

Acabada la guerra, el servei continuà municipalitzat i mai més ningú no es recordà de la Societat d'Aigües Potables. Val a dir, però, que els bombardeigs aeris que hagués de suportar la vila l'any 1938 destruïren completament les instal·lacions, que foren refetes i ampliades posteriorment per l'organisme estatal «Regiones Devastadas», el qual, com és obvi, les cedí a l'Ajuntament.

ESTRUCTURA DE LA SOCIETAT D'AIGÜES POTABLES

No tenim a l'abast cap exemplar del reglament que regulava el funcionament de la Societat, ni del primitiu, ni del que amb algunes modificacions s'aprovà l'any 1934. La Societat era constituïda per tots els partícips, o sigui, pels qui havien adquirit una o més participacions d'aigua potable, equivalent cada una a dos-cents cinquanta litres diaris. Les participacions eren cedides a perpetuïtat, amb l'obligació de satisfer el cànon anual corresponent i complir el reglament i els acords de la junta directiva. El preu de cada participació era, en un principi, de 125 pesetes i, més endavant, el posaren a 150 pts.

La Junta, elegida pels partícips en el transcurs de la reunió general ordinària, constava de cinc membres amb un mandat de sis anys. En una reunió de Junta posterior els elegits es repartien els càrrecs entre ells: President, Vice-President, Secretari, Vice-Secretari i Dipositari o Tre-

sorer. Els càrrecs de Vice-President i de Vice-Secretari no aparegueren fins l'any 1921; abans aquests membres de la Junta constaven com a vocals. Cada tres anys la Junta es renovava per meitats, o sigui, una vegada, tres membres, i l'altra, dos membres.

En el reglament de l'any 1934 s'afegiren dos membres més a la Junta, amb la condició de vocals, un dels quals era un representant de l'Ajuntament.

La Junta es reunia periòdicament, com a mínim cada trimestre. Alguns anys amb més activitat les trobades foren més freqüents i, a partir de l'any 1933, en què s'efectuà una renovació total (més endavant ja en parlarem), acordaren reunir-se cada mes.

La reunió general ordinària de tots els partícips se celebrava cada tres anys, s'efectuava la renovació parcial de la Junta Directiva i es rendien comptes del trienni transcorregut.

ELS MEMBRES DE LA JUNTA

No disposem de la relació completa de les persones que formaren la Junta entre els anys 1910 i 1918. En un títol de propietat formalitzat el dia primer d'agost de 1910 hi ha les signatures de Francesc Soler, President; Josep Comes i Sorribes, Secretari; i Pere Romeu, Dipositari. Josep Brufau i Mullerat era President l'any 1913 i en aquella època també ocupava l'alcaldia de la vila.

Durant els quinze anys que van del 1918 al 1933 la Junta de la Societat és controlada per unes poques persones, totes elles de bona posició social: propietaris rics, industrials, titulats universitaris.

Volem remarcar el cas de Màrius Mestres i Montull, el qual ja formava part de la Junta amb anterioritat al 1918 i continuà essent-hi present, amb un o altre càrrec, fins al 1933: els primers sis anys, com a Dipositari; tres anys, com a Vice-President; i els sis darrers anys, com a President.

Una raó d'aquesta llarga permanència podria ser que el seu pare -Jaume Mestres i Folguera- fou l'alcalde que va portar l'aigua a la vila i, a la vegada, va avançar diners per tal que l'obra pogués arribar a fi de bé. L'any 1918 la família Mestres era creditora de la Societat per un import de 9.500 pessetes.

És curiós el que passa amb els germans Marià i Miquel Ribera i Oromí, sempre presents a la Junta durant aquest període. No hi són mai tots dos alhora, però, quan plega l'un, entra l'altre, i sempre com a Secretaris o Dipositaris.

Tot i que no ocupa mai cap càrrec important, Jaume Martí i Egea passa nou anys a la Junta.

Hi són sis anys, o sigui, un mandat complet, Francesc Iglesias i Carulla, sempre com a President; Josep Bragat i Guau, tres anys com a Secretari i els altres tres com a Vice-Secretari; Josep Garcia i González, tres anys President i tres Vice-President; Josep Gassó i Figueres, sempre Vice-Secretari; i Ramon Viladàs i Folguera, tres anys Vice-President i els altres tres Dipositari.

Joan Romeu i Tor és vocal de la Junta el període 1918-21, però amb anterioritat era Dipositari.

Finalment, en Josep Maria Jolonch i Trepal hi entra l'any 1930 com a Secretari i només hi és tres anys, perquè el 1933 s'efectua una renovació total.

A remarcar que, quan Josep Garcia i González pren possessió com a President de la Societat d'Aigües, feia tres mesos que havia estat nomenat governativament alcalde de la vila, càrrec que va ocupar durant tota la dictadura de Primo de Rivera, fins al febrer de 1930.

El dia 18 de gener de 1933 se celebra la reunió general ordinària de partícips i les tensions polítiques existents a la vila entre dretes i esquerres es fan presents a l'assemblea. La Junta en ple presenta la dimissió, tot i que reglamentàriament només s'havien de renovar dos dels seus membres. La Junta que surt elegida és radicalment diferent a les que fins aleshores havien regit la Societat pel que fa a la posició social dels seus membres, que ara són pagesos i menestrals de condició humil. Només el President -Fortunat Sans i Segalà- és un industrial; però al maig següent dimiteix per no estar d'acord amb el tractament que vol donar-se al deute amb la família Mestres. El Vice-President, Benet Jou i Finestres, de professió cisteller, ocupa la presidència que havia deixat vacant la dimissió del Sans.

Agramunt a catorces de Septiembre
de mil novecos treinta sis, reunida el ple de
la junta i en caracte extraordinari sota la
presencia d'En Benet Jor es declara oberta
la sessio.

El Sr. President dóna compte — que
agheix es l'objecte de la reunió — de haber re-
but del nostre ajuntament mi opici asaben-
tambes de com en sessio habien acordat muni-

cipalitzar el servici d'aigues potables contin-
uan pero en el desampngo dels seus carrers l'ac-
tual junta fins a nova orde.

La junta d'aigues crea que es posada i
elegida pel poble i no pel municipi — a excep-
cio del Sr. Joan Crola concelle municipal — i ara
aquest municipi preten restorarnos. a lo que jo
crec — diu el President — que habem de presentar
la dimissio com a esperar la nova orde.

Se acorda presentar la dimissio en caracte
irrevocable i no habenthi res mes a tractar o alsa
la sessio que jo l'impacrit secretari certifico.

Benet Jor Jose Ferrer

Domenec Guccuall

Josop Costella

Ramon Balcells

Juan Bernards

La nova Junta, entre altres activitats, proposa redactar un nou reglament, que és aprovat en una sessió extraordinària de partícips celebrada el dia 4 de març de 1934. De les modificacions efectuades solament sabem que ara la Junta tindrà dos membres més, en qualitat de vocals, un dels quals representarà l'Ajuntament.

Formaven la Junta elegida el 1934 els següents agramuntins: President: Benet Jou i Finestres; Vice-President: Jaume Bernaus i Figuera; Secretari: Ramon Balcells i Blanch; Vice-Secretari: Josep Castellà i Barberà; Dipositari: Domènec Cucurull i Ganyet; Vocal 1er.: Josep Farreny i Ribera; Vocal 2on. i Delegat de l'Ajuntament: Joan Escolà i Pla.

En aquesta Junta, amb un clar predomini de pagesos, hi ha tots els elegits l'any 1933, a excepció del dimittit Sans; els que ara s'hi afegeixen són Jaume Bernaus, Ramon Balcells i Joan Escolà.

Al cap de dos anys comença la guerra civil, es municipalitza el servei i desapareix la Societat d'Aigües Potables d'Agramunt.

ELS PARTÍCIPS DE LA SOCIETAT

Per designar els veïns que gaudeixen de l'aigua a domicili sempre es fa servir el mot «partícips», a excepció d'unes poques ocasions en què són anomenats «plomistes».

En no conservar-se els llibres-registre de partícips, no sabem exactament quants veïns tenien l'aigua a casa i només en podem calcular el nombre d'una manera indirecta.

La Junta que pren possessió el 15 d'abril de 1918 acorda aquell mateix dia fer imprimir dos-cents exemplars del reglament i lliurar-ne un gratuïtament a cada partícip. Cal pensar que van tirar llarg i que aleshores el nombre de partícips era inferior a aquella quantitat.

Al febrer de 1921 posen en pràctica l'acord de col·locar portelles noves per assegurar l'efectivitat de l'aforament; amb anterioritat n'havien adquirides dues-cents cinquanta i al mes següent n'han de comprar cinquanta més, perquè les primeres s'havien acabat, la qual cosa ens demostra que en aquelles dates hi havia més de dues-cents cinquanta instal·lacions.

Pocs anys més tard, a l'agost de 1924, altra vegada s'acabaven les portelles -o ja s'havien acabat- i acorden proveir-se d'unes quantes més. Són ja tres-cents les col·locades, però ara no preveuen una excessiva demanda i es limiten a adquirir-ne una dotzena.

En endavant no es troba cap dada que ens pugui orientar sobre el nombre de partícips, tota vegada que tampoc no s'ha conservat cap llibre de comptabilitat. Cal tenir present, però, que el subministrament d'aigua no es limitava als habitatges, més d'un corral la tenia instal·lada i també alguns horts situats prop de la vila.

No disposem de cap padró d'habitants d'aquelles èpoques i els censos a l'abast fan referència a tot el municipi, la qual cosa significa que es fa difícil determinar quina era la proporció d'habitatges que disposaven d'aigua corrent. Un càlcul aproximat, basat en l'experiència de l'autor, ens diria que als anys trenta la gran majoria de les famílies agramuntines gaudia de l'aigua a domicili i eren molt poques les que, per proveir-se d'aquest element de primera necessitat, havien d'acudir a les fonts públiques o a la casa d'algun veí.

L'ECONOMIA DE LA SOCIETAT D'AIGÜES

Els ingressos ordinaris de la Societat d'Aigües Potables d'Agramunt era el cànon anual que els partícips abonaven per trimestres. Fins l'any 1934 era de dotze pessetes l'any per cada participació de 250 litres diaris. A partir del 1935 el van posar a vint pessetes l'any. Val a dir que, durant el primer període, en dues ocasions, i per atendre despeses extraordinàries, també l'havien pujat a vint pessetes; això succeïa els anys 1922 i 1927, però es tractava d'un augment transitori i, en ambdós casos, l'any següent van tornar a l'import anterior.

Uns altres ingressos, en certa manera extraordinaris perquè no es podia preveure la seva quantia, els constituïen les vendes de participacions d'aigua, el preu de les quals, com s'ha dit anterior-

ment, era, primer, de 125' - ptes. i, després, de 150,- ptes.

Les despeses eren motivades pel sou de l'encarregat del servei, el consum d'energia elèctrica i les inevitables reparacions a la xarxa que periòdicament s'havien de realitzar.

Si hem de fer cas de les dades que figuren al llibre d'actes, en cap exercici el compte d'exploració no es va tancar amb dèficit. La raó és molt senzilla: només gastaven pels diners que tenien a l'abast i, si preveïen unes despeses extraordinàries ineludibles, augmentaven el cànon anual. La situació financera solament era desnivellada pels crèdits a favor de dues famílies que, en establir-se el servei a primers de segle, havien avançat diners per construir les instal·lacions. Uns crèdits que, a mesura que existia remanent a la caixa, anaven amortitzant.

Al llibre d'actes es parla poc de l'operari encarregat del servei. El 25 de setembre de 1926 contracten Joan Marsà i Gilabert perquè l'anterior, Silvestre Musoles, ha de plegar per falta de salut. Quan al jornal que cobrava aquest operari, només sabem que el 17 de juliol de 1931 li posen el sou a vuit pessetes diàries perquè ha de fer torn de nit; i que el 15 de gener de 1932 l'hi apugen fins a cinc pessetes i cinquanta cèntims cada dia -165' - ptes. al mes- i li mantenen la gratificació trimestral de cinquanta pessetes que venia cobrant «*por el exceso de horas de trabajo que hace*».

Els titulars dels crèdits esmentats abans eren els hereus de Jaume Mestres i Folguera i els hereus de Francesc Casades i Carulla. L'any 1918 importaven en total 14.000' - pessetes, de les quals corresponien al Mestres 9.500' - ptes. i les restants 4.500' - ptes., al Casades. A poc a poc ho anaren amortitzant i, quan l'any 1933 tingué lloc la renovació total de la Junta, el deute s'havia reduït a mil pessetes a la família Mestres i a cinc-cents pessetes a cal Casades.

Encara que no consti d'una manera explícita en aquells papers, sembla ser que d'aquests crèdits se n'abonaven uns interessos. Queda més clar que ambdues famílies creditors no pagaven l'aigua cada trimestre com els altres partícips: esperaven a passar comptes amb la Junta i, quan això succeïa, ells pagaven els rebuts pendents del cànon i la Junta els abonava els interessos i, si podien, amortitzaven una part del capital.

La Junta que va entrar a regir els destins de la Societat l'any 1933 es va mostrar reticent a reconèixer el deute a la família Mestres -de cal Casades no en parlen- i aquesta va ser la causa de la dimissió del President, en Fortunat Sans. En endavant, d'aquest assumpte no n'hi ha cap més referència al llibre d'actes.

LA XARXA DE DISTRIBUCIÓ, FUNCIONAMENT I MILLORES

La primitiva xarxa de distribució de l'aigua només cobria el casc antic; dels carrers situats extramurs només se'n beneficiaven el raval de Puigverd, el raval de Sant Francesc i el Mercadal, perquè la canonada que baixava dels dipòsits situats al tossal del Convent havia de passar per aquests carrers abans d'arribar a la vila.

L'aigua es donava per torn als diferents sectors en què estava dividida la població. Sembla ser que en un principi només n'hi havia dos: la banda de migdia, amb el carrer de Sió com a eix principal, i la resta de la vila a l'entorn dels carrers del Castell i de Sant Joan. Al llarg dels anys s'efectuaren sub-divisions en aquests sectors, per tal que l'aigua arribés amb més facilitat als domicilis.

En teoria, l'aigua estava aforada, però no ens atreviríem a dir que el sistema funcionés a la perfecció. De totes maneres, amb anterioritat als anys vint no hi ha constància de protestes pel mal funcionament del servei, tal vegada perquè eren relativament pocs els qui l'utilitzaven.

És a partir de l'any 1920 que les queixes consten en acta i són atribuïdes a què les preses més fondes que ragen seguit impedeixen que l'aigua pugui a les parts més altes. Per tal de posar-hi remei, la Junta, en sessió celebrada el 25 de juliol de 1920, acorda aforar l'aigua i renovar les portelles, perquè les actuals es poden obrir fàcilment i l'aixeta de pas pot ser manipulada.

En les queixes que sorgeixen de tant en tant en anys posteriors, una altra causa que s'esmenta i que provoca deficiències en el subministrament és que alguns tenen instal·lada una bomba

per elevar l'aigua des dels baixos fins als pisos superiors, i aquesta bomba és connectada a la canonada general directament. Amb data primer de maig de 1925, la Junta determina que aquestes bombes solament poden xuclar l'aigua des d'un dipòsit a l'interior de la casa, on l'aigua hi entri pel seu natural des de la xarxa pública.

Més endavant les preocupacions del veïnat agafen un altre caire. La vila creix en extensió i són nombroses les peticions perquè es posi canonada general en carrers de la perifèria. La Junta, molt a pesar seu, no pot complaure totes les demandes per motius econòmics. Una solució que s'adopta és que els veïns obriran la rasa i compraran participacions, i la Societat col·locarà la canonada. Amb aquest sistema, i en el període 1926-31, s'ampliarà la xarxa als carrers Guimerà, avingudes Jaume Mestres i Marià Jolonch, i al tram de la Ronda dels Comtes d'Urgell comprès entre el final del carrer del Firal i la Carretera d'Artesa.

La millora més important a les instal·lacions es dugué a terme l'any 1935, amb el trasllat de la caseta de la bomba des de la vora del canal d'Urgell fins al costat de ca l'Iglesias, al peu de la carretera de les Puelles. Al nou emplaçament hi obriren un pou a la profunditat convenient i, des del canal fins allí, l'aigua hi anava rodada. D'aquesta manera s'estalviaven que la bomba hagués d'impulsar l'aigua al llarg dels tres-cents metres i escaig que hi ha des del canal fins al lloc on feren el pou. Ara només calia elevar-la fins als dipòsits des d'aquell indret situat al peu del tossal, al cim del qual es trobaven aquells.

Perquè la millora fos completa adquiriren un nou equip de bombeig que va subministrar l'industrial agramuntí Pere Carulla i Prats. Les obres foren realitzades pel constructor Josep Ros i Pons i els tubs de ciment els facilità l'empresa J. Cunyat i Fill, tots ells de la vila. Els 58 metres quadrats de terreny necessaris per a la construcció del pou i la caseta els van comprar als hereus de cal Vidal pel preu de dues-centes cinquanta pessetes.

CONSIDERACIONS FINALS

La Societat d'Aigües Potables d'Agramunt va administrar i tenir cura del servei de proveïment d'aigües durant un quart de segle. Va actuar d'una manera autònoma, però devia la seva existència a l'Ajuntament i també des de Ca la Vila la feren desaparèixer. Els regidors de l'any 1910 estaven persuadits que, a mans dels propis interessats, el servei aniria millor i van obrir en conseqüència. I uns altres regidors, l'any 1936, per simples motius ideològics, municipalitzaren el servei.

Repasant la petita història de l'esmentada Societat ens hem adonat dels canvis operats a la vila durant aquells vint-i-sis anys. Quan la Societat comença la seva actuació, són relativament pocs els veïns que disposen d'aigua a casa; però a partir del 1920 els agramuntins es comencen a desvetllar i, durant tot aquell decenni, augmenta el nombre de partícips. Una de les principals preocupacions de la Junta és atendre les demandes d'aigua i ampliar la xarxa per tal de donar un servei eficaç als carrers aleshores perifèrics. Als anys trenta, resolt el problema anterior, els esforços es dirigeixen a la millora de les instal·lacions, labor que té el seu punt culminant en la construcció de la nova caseta de la bomba i en l'adquisició d'un modern equip per elevar l'aigua.

Els canvis polítics motivats per la proclamació de la República l'any 1931 també es veuen reflectits en la vida de la Societat d'Aigües Potables; el 1933 han de plegar els que havien manat sempre i a la Junta hi entra gent nova, d'extracció social més humil. Cal reconèixer, però, que, tant als uns com als altres, no els guia altre desig que el bon funcionament del servei.

NOTES

1. Concretament, per la Festa Major, que aquell any s'esqueia els dies 14 i 15 de setembre. En la reunió celebrada per l'Ajuntament el dia 31 d'agost, i de cara a la Festa Major, entre altres coses acordaren: «... *asistir la corporación a la procesión e inauguración de las aguas*». Arxiu Municipal d'Agramunt, lligall d'actes municipals corresponent al segon semestre de 1902.- PONS I SERRA, Lluís, *Notícia d'Agramunt*.
Diputació de Lleida i Ajuntament d'Agramunt, Col.lecció «Viles i Ciutats», núm. 5, Lleida, 1990, pàg. 137.
2. Rebien el nom de «plomistes» els titulars de les participacions d'aigua potable. Una «ploma» equivalia a mil litres d'aigua de subministrament diari, tot i que la majoria solament eren titulars de dos-cents cinquanta litres diaris, o sigui, un quart de «ploma».
3. Arxiu Municipal d'Agramunt, lligall d'actes municipals corresponent al segon semestre de 1909.
4. Arxiu Municipal d'Agramunt, lligall d'actes municipals corresponent a l'any 1910.
5. *Juliol*, òrgan del Comitè del Front Popular Local d'Agramunt, núm. 6, 29 d'agost de 1936, pàg. 6.- PONS I SERRA, Lluís, ob. cit., pàg. 174.